ATLASUL LINGVISTIC LITUANIAN. PRINCIPII ȘI PROBLEME

DE

ARITON VRACIU

În cele ce urmează, vom examina, sumar/în esență, primele două volume ale *Atlasului Lingvistic Lituanian* (ALL = *Lietuvių Kalbos Atlasas* = LKA): *Leksika*, Vilnius, 1977[1]; *Fonetika*, Vilnius, 1982[2], conceput să apară în 4 tomuri (III: *Morfologia*, IV: *Sintaxa*)[3]. Ele vor totaliza un număr de aproximativ 400 de hărți lingvistice.

Existența, în decurs de mai multe secole, a fărîmițării politice și teritoriale, a dus la formarea, în Lituania, a numeroase dialecte și graiuri. În orice caz, în afară de lituaniană, se pare că nu putem cita o altă limbă indo-europeană care să fi posedat atîtea ramificații locale[4], lucru semnalat de specialiști încă în a doua jumătate a secolului trecut (F. F. Fortunatov și V. F. Miller, 1872)[5]. Mulți dintre ei și-au îndreptat atenția, în ultimele două secole, spre cercetarea și clasificarea acestor graiuri (de exemplu, A. Schleicher, J. Jušk evičius, F. Fortunatov, A. Baranauskas, K. Brugmann, A. Leskien, A. Bezzenberger, L. Ceitler, E. Wolter, R. Gauthiot, F. de Saussure, F. Specht, K. Būga, J. Jablonskis, E. Sittig, G. Gerullis, P. Arumaa, O. Broch, G. Cappeler, A. Doritsch, J. Endzelin, B. A. Larin, Z. Zinkevičius[6], J. Otrębski ș.a.)[7], interpretînd,

---

[1] Autorii volumului: E. Grinaveckienė, A. Jonaitytė, J. Lipskienė, K. Morkūnas, M. Razmukaitė, B. Vanagienė, A. Vidugiris; colectivul de redacție: E. Grinaveckienė, A. Jonaitytė, K. Morkūnas (redactor responsabil), A. Vidugiris și Z. Zinkevičius.

[2] Autorii volumului: E. Grinaveckienė, A. Jonaitytė, J. Lipskienė, K. Morkūnas, B. Vanagienė, A. Vidugiris; colectivul de redacție este cel de la vol. I.

[3] *Atlasul* apare sub egida Institutului de Limbă și Literatură Lituaniană al Academiei de Științe a R.S.S. Lituaniene.

[4] De fapt, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea atare diversificare dialectală era foarte pronunțată. Fără îndoială, sub acest raport, lituaniana depășea pe oricare dintre limbile indo-europene cunoscute atunci.

[5] Vezi, de pildă, F. F. Fortunatov și V. F. Miller, *Litovskie narodnye pesni*, în „Izvestija Moskovskogo Universiteta", 1872, nr. 1, p. 125—126; nr. 2, p. 427—431 (apud M. N. Peterson, *Očerk litovskogo jazyka*, Moscova, 1953, p. 7).

[6] Autorul a publicat două lucrări, de mai mare amploare, consacrate *dialectologiei* și *dialectelor* lituaniene; avem în vedere: *Lietuvių dialektologija. Lyginamoji tarmių, fonetika ir morfologija* = LD *(Dialectologia lituaniană. Fonetica și morfologia comparată a graiurilor)*, Vilnius, 1966, 542 p. (inclusiv 75 de hărți, p. 445—520); *Lietuvių kalbos tarmės (Graiurile limbii lituaniene)*, Kaunas, 1968, 90 p.

[7] Despre unii dintre ei vezi Z. Zinkevičius, LD, LKA, I, p. 7—18; A. Sabaliauskas, *Žodžiai atgyja (Cuvintele renasc)*, Vilnius, 1967 (ed. a II-a, Vilnius, 1980); id., *Lietuvių kalbos*

BDD-A23118 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:54 UTC)

totodată, un material imens, care, însă, trebuia verificat în prezent, prin observații și anchete pe teren. Ce-i drept, unii dintre lingviștii menționați (ca, de exemplu, A. Doritsch) au refuzat să dea o clasificare a graiurilor lituaniene, invocînd ca argument faptul (valabil pentru trecut) că aceste graiuri nu au fost studiate încă suficient. În momentul de față, situația s-a schimbat însă radical[8]. De fapt, cercetarea dialectelor lituaniene a început de timpuriu. Deja la Daniel Klein (30.V.1609 — 28.XI.1666) — autorul primei gramatici tipărite a limbii lituaniene, scrisă în latinește *(Grammatica Litvanica)*, apărută la Königsberg (lit. Karaliaučius), în 1653; în anul 1654, cartea este tradusă, tot la Königsberg, într-o ediție de proporții mai restrînse, în limba germană *(Compendium Litvanico—Germanicum)*, ambele retipărite la Vilnius, cu un studiu introductiv de T. Buchiene și J. Palionis (63 de pagini), în 1957, în original și versiune lituaniană : *Pirmoji lietuvių kalbos gramatika 1653 metai* —, găsim unele indicații privind fragmentarea dialectală a acestui idiom baltic.

În anul 1950 a fost alcătuit un proiect de *Programă* (așa i se spune în lituaniană) de culegere a materialului dialectal (autori : J. Balčikonia și B. A. Larin — *lexical* și *sintaxa* —, și J. Senkus — *fonetica* și *morfologia*)[9]. În 1950 și 1951 Institutul de Limbă și Literatură al Academiei de Științe a R. S. S. Lituaniene a organizat două anchete (expediții dialectologice) de probă. Alături de cercetători științifici, au luat parte și cadre didactice universitare și din învățămîntul secundar (J. Aleksandravičius, J. Dumčius, N. Grigas, J. Kruopas, A. Laigonaitė, J. Paulauskas, J. Palionis, M. Sapijanskaitė, K. Žievys ș.a.). S-a lucrat cu o „programă" cuprinzînd 370 de întrebări referitoare la toate elementele constitutive ale limbii : *lexic* (1—114), *sintaxă* (115—179), *fonetică* (180—283), *morfologie* (284—370). Dacă ținem cont de faptul că mai multe probleme mai mărunte au fost notate cu litere *(a, b, c. . .)*, putem spune că ancheta numără aproximativ 750 de chestiuni. În primăvara lui 1951, acest chestionar de strîngere a materialului dialectal a fost revizuit și pus în dezbaterea primei Conferințe de dialectologie lituaniană. Din vara aceluiași an, s-a trecut la cercetarea planificată a dialectelor, ajungîndu-se la întocmirea ALL. Paralel, se pregătesc — și au și fost publicate în parte — mai multe monografii dialectale (inclusiv ale graiurilor din zonele de contact cu letona, polona, bielorusa și rusa)[10].

---

tyrinė jimo istorija, iki 1940 m. (Istoria cercetării limbii lituaniene pînă în anul 1940), Vilnius, 1979 ; id., *Lietuvių kalbos tyrinėjimo istorija, 1940—1980 m. (Istoria cercetării limbii lituaniene anii 1940—1980)*, Vilnius, 1982 ; id., *Kaip tyrinėta lietuvių kalba (Cum a fost studiată limba lituaniană)*, Kaunas, 1984.

[8] Astfel, au apărut numeroase cercetări monografice și studii speciale, glosare regionale, etc. În afară de cele citate deja *supra*, vezi și V. Grinaveckis, *Žemaičių tarmių istorija (Fonetika) (Istoria graiurilor žemaite. Fonetica)* Vilnius, 1973, 370 p. ; J. J Kardelytė, *Gervėčių tarmė (Fonetika ir morfologija) (Graiul din Gervėčiai. Fonetica și morfologia)*, Vilnius, 1975, 144 p. (localitatea *Gervėčiai* — r. *Gervjaty*, pol. *Gierwiały* se află pe teritoriul R. S. S. Bieloruse) ; T. M. Sudnik, *Dialekty litovsko-slavjanskogo pogranič'ja. Očerki fonologičeskich sistem*, Vilnius, 1975, 232 p. ; *Lietuvių arealinės lingvistikos klausimai (Probleme de lingvistică spațială lituaniană)*, Vilnius, 1977 (culegere de studii), 235 p. ; *Lietuvių kalbos tarmės (Graiurile limbii lituaniene)*, Vilnius, 1970, 519 p. (vezi însemnările noastre din *FD*, VIII, 1973, p. 257—259) ; V. Vitkauskas, *Šiaurės rytų dūnininkų šnektų žodynas*, Vilnius, 1976, 560 p. *(Dicționarul graiurilor nord-estice ale dunininkilor)* (sînt graiuri din grupa dialectelor *žemaite*).

[9] Vezi *Lietuvių kalbos atlaso medžiagos rinkimo programa*, Vilnius, 1951 ; ed. a II-a, Vilnius, 1956.

[10] Vezi și considerațiile noastre din FD *(loc. cit.)*.

BDD-A23118 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:54 UTC)

Materialul pentru *Atlas* a fost recoltat din peste 700 de localități. În urma cercetărilor pe teren, a luat naștere o cartotecă cuprinzînd circa 700 000 fișe.

Hărțile consacrate *lexicului* (119) și *foneticii* (112) sînt comentate în două volume speciale. În primul volum se discută etimologia cuvintelor, protoforme, semantica termenilor, repartiția teritorială, forme reconstruite și forme actuale etc. Comentariile propriu-zise sînt precedate, aici, de *Introducere* (p. 7—32), unde, între altele, se insistă asupra geografiei lingvistice și importanței ei la alcătuirea ALL, iar apoi, asupra primului volum.

Harta nr. 1 indică repartiția spațială a graiurilor (cu reproducerea schemelor de clasificare—tradițională și actuală).

Lituaniana se împarte în două dialecte: *de sud (žemait)* și *de sus (aukštait)*. Dintre acestea, dialectul *žemait* (ca dialect lituanian) seamănă mai mult cu letona.

Gruparea dialectelor lituaniene în două se face după criterii de natură fonetică. În dialectul *aukštait*, grupurile de sunete din protolituaniană **tja, *tjai, *dja, *djai* se pronunță *če, čei* (sau *čia, čiai*) și, respectiv, *dže, džei* (*džia, džiai*), în timp ce *e* (*e* lung închis) este rostit ca un *e* asemănător cu cel din germ. *See, Reh*, sau fr. *é* în cuvîntul *fermé*; cf. *plačém* „a celui lat", *jaučems* „boilor", *jaučei* „boii", *jaučeis* „cu boii" sau *plačiám, jaučiams, jaučiai, jaučiais*; *mẽdžems* (dat. pl.) „copacilor", *mẽdžei* „copaci" sau *mẽdžiams, mẽdžiai, sėkla* „semințe", *sėti* „a semăna", *dėti* „a pune".

În dialectul *žemait*, grupurile preistorice **tja, *tjai, *dja, *djai* s-au transformat în *te, tei, de, dei*, iar *e* este pronunțat ca diftong *(ie)*: cf. *platém, jáutems, jáutei* sau *jàutẽ, jáuteis* sau *jáutẽs, mèdems, mèdei* sau *mèdẽ*; *siekla, dietì, sieti*.

În graiurile *aukštaite*, *o* este rostit ca monoftong, cu alte cuvinte, ca un *o* mai mult sau mai puțin închis, dar în cele *žemaite* el se comportă ca un veritabil diftong *(uo)*: cf. în limba comună: *brólis* „frate", aukšt. *brolis*, žem. *brúolis*.

Graiurile *aukštaite* și *žemaite* se subîmpart în trei grupe: occidentală, centrală și orientală. Între acestea din urmă mai există însă și graiuri de tranziție. Criteriile fonetice de care se ține seama în delimitarea subgraiurilor aukštaite sînt următoarele:

1) pronunțarea diftongilor *am, an* și *em, en*;

2) grupul *lė*.

În subgraiul occidental, diftongii *am, an, em* și *en* sînt rostiți ca *a* și *e*.

În dialectul *žemait* distingem subgraiurile: sud-vestic, nord-vestic și sud-estic.

Limba lituaniană literară s-a format pe baza graiurilor *aukštaite* de sud-vest. Procesul acesta se inițiază de-abia la sfîrșitul secolului al XIX-lea.

Limba lituaniană literară este, în general, mai conservatoare decît alte limbi indo-europene vorbite în prezent[11]. Acest aspect arhaic a fost preluat din dialectul *aukštait* de sud-vest, pe baza căruia, cum am mai spus, de altfel, s-a și format limba lituaniană literară. Caracterul conservator al dialectului pomenit se explică, după toate probabilitățile, prin faptul că el este situat

[11] Vezi și lucrarea noastră, SLG, Iași, 1972, p. 125—185.

BDD-A23118 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:54 UTC)

la periferie, de multă vreme în vecinătate cu dialectele *jatvinge*[12]. Materialul lingvistic de care dispunem probează că *jatvinga* (și nu vechea prusiană) a constituit puntea de tranziție dintre limbile baltice și slave.

Celelalte hărți ale ALL (2—120) cuprind : denumiri pentru casa țărănească și părțile din care este alcătuită (diferitele părți componente) : acoperiș, temelie, plafon, pardoseală de lut, denumiri ale dușumelei, termeni pentru tindă, cerdac (pridvor), zăvorul ușii, sobă și părțile ei alcătuitoare, denumiri ale curții satului, ocolului (pentru vite), căsoaiei și părților ei, denumiri ale adăpostului pentru dobitoace (vaci, cai, porci) și păsări; termeni pentru arie și părțile ei ; denumiri pentru locul ușii, pentru locul de depozitare a fînului ; termeni pentru baie (construcție) și părțile ei ; denumiri pentru garduri și felurile lor ; denumiri ale uscătoriei de snopi și părțile alcătuitoare ; denumiri ale obiectelor de gospodărie (căldare, albie/covată, butoi, căzi, ale butoiului de bere ; denumiri pentru putină (ciubăr), măturâ, cociorvă, furca pentru oale, lopata de pîine, covată (copaie), instrument pentru bătutul și pisatul crupelor ; denumiri pentru bătător de rufe ; denumiri pentru netezător și bătător de rufe ; denumiri pentru coșul (panerul) obișnuit și coșurile de sărbătoare) ; denumiri pentru feluri de mîncare (supă de cartofi, supă de varză, supă de sfeclă, denumiri ale crupelor, cheagului, ale salamului, termeni pentru salamul din crupe sau cartofi ; denumiri pentru un fel special de unt preparat din smîntînă puțin încălzită ; denumiri ale crupelor sau turtelor din ovăz prăjit ; termeni pentru chiseliță) ; denumiri pentru diverse tipuri de topoare ; denumiri pentru căruță și părțile ei ; termeni pentru sania obișnuită și părțile ei ; denumiri pentru plug, boroană/grapă, coasă, îmblăciu și părțile lor ; denumirea uneltelor pentru prelucrarea inului ; denumiri pentru furca de tors și părțile ei ; denumiri pentru războiul de țesut și părțile lui ; denumiri ale pietrei de moară și părților ei; termeni pentru putinei și părțile din care este alcătuit ; termeni pentru șubă ; denumiri pentru rățoi, cal, mîrțoagă (gloabă, cal de dîrvală), miel ; vier; porumbel; corb ; stancă; botgrós; ciocîrlie ; șarpe ; broască ; plătică/ocheană și Rutilus rutilus L ; Scardinius erythrophthalmus L (pește din familia crapului, cu aripioare roșii) ; știucă ; mormoloc ; cărăbuș, calu-popii, libelulă ; fluture ; greier și cosaș ; denumiri pentru cartofi, sfeclă, gulie, morcov, salcie și lozie ; ienupăr, plop (tremurător) ; termeni pentru fructul de brad și de pin ; grîul de toamnă ; urzică ; coada-șoricelului ; coacăză ; hrib/mînătarcă ; vinețică : Agaricus torminosus ; chitarcă ; roșcov ; matca albinelor ; termeni pentru trîntor, pentru stup și părțile lui, larve de albine (și albine tinere) ; denumiri pentru fluierul piciorului ; denumiri pentru vale, ridicătură (înălțime) ; izvor ; curcubeu ; termeni pentru crepuscul și zori ; denumiri pentru fierar, scînteie și vatra fierarului ; termeni pentru căpiță (claie), stog și schirdă ; denumiri pentru floare ; termeni pentru coajă de pîine, călcîi (hrincă) de pîine (codru), colț de pîine; termeni pentru tăierea lemnului în pădure ; termeni pentru pădure ; adj. *sunkùs* „greu, dificil, chinuitor" și sinonimele lui ; verbe folosite pentru a exprima noțiunea de „a îmbrăca pantalonii" și „a îmbrăca fusta" ; repartiția cuvintelor *geinys*, *keinys* și accepțiile lor ; repartiția termenului *drevė* : sensul și sinonimele lui

[12] Vezi și J. Otrębski, *Gramatyka języka litewskiego*, t. I. *Wiadomości wstępne. Nauka o głoskach*, Varșovia, 1958, p. 26 ; vezi și articolul aceluiași autor : *Jazyk jatvjagov*, în VSJa, 5, Moscova, 1961, p. 3—8.

BDD-A23118 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:54 UTC)

scorbură ; stup în scorbură de copac" ; repartiția termenului de înrudire *avýnas* (germ. *der Oheim* ; „fratele mamei ; unchi") ; denumiri pentru *soacră* „mama bărbatului" (lit. *anýta* ș.a.) ; repartiția termenului *šešuras* (germ. *der Schwiegervater)* și sensul lui ; repartiția termenului *móša* „sora soțului" și sensul lui (dacă sensul nu s-ar opune, cuvîntul românesc *moș* ar putea fi înrudit cu cel lituanian ; în acest caz, harta 117 ne-ar interesa și mai mult) ; repartiția termenului *dieveris* (r. *déver'*, „fratele soțului") ; repartiția verbului *brėkšti* și sensul său (germ. „dämmern" ; r. „brezžit', ressvetat', smerkat'sja") ; repartiția termenului *sėbras* (germ. „der Freund, der Handelsgenosse, der Kumpan") ; denumiri pentru *marti* „soția fiului" (germ. *die Braut*, r. *nevestka)* și *familie* ; repartiția și sensul termenilor *padermė* (germ. *der Stamm* ; r. *rod* ; *poroda)*, *gentìs* (germ. *die Sippe*, r. *rod* ; *plemja)*, *drevinínkas* (germ. *der Beutner)*, *bartinykas* (germ. *der Be*), *bičiùlis/bičiuõlis* (germ. *der Imker*).

Pentru ca să nu existe dubii în legătură cu forma (înfățișarea), tipul (tipurile), părțile componente sau detaliile unor obiecte (și numele lor) din gospodăria (și ocupațiile de bază) ale țăranului lituanian, *Comentariile* la LKA vol. I cuprind ilustrații reprezentative.

Volumul al II-lea al ALL *(Fonetika)* numără 112 hărți. În *Comentarii* (148 p.) sînt discutate 3 feluri de probleme : 1) *vocalismul* și *consonantismul* ; 2) *procese (fenomene) fonetice* ; 3) *accentologia*, din perspectivă *diacronică* și *sincronică* : de pildă, tratamentul sunetelor din prelituaniană în diverse poziții (vocale scurte și lungi, accentuate/neaccentuate etc.) ; consoane dure și moi, diftongi ; fenomenele de diftongare și monoftongare ; sincopa ; proteza ; epenteza ; metateza ș.a.

Hărțile și *Comentariile* ALL (I—II) prezintă, pe de o parte, trăsăturile caracteristice ale *lexicului* și *foneticii* graiurilor lituaniene de azi, iar pe de alta, unele tendințe din evoluția lor.

În anul 1547, a fost tipărită prima carte în limba lituaniană, *Catehismusa prasty szadei*, care nu este decît traducerea unui catehism luteran, realizată de *Martynas Mažvydas* (în formă latinizată, *Martinus Masvidius* sau *Mosvidius)*. În monografia sa, *Die Sprache des litauischen Katechismus von Mažvydas* (Oslo, 1929), lingvistul norvegian Chr. S. Stang ajunsese la următoarele concluzii (de fapt, mai mult ipoteze) :

1) Mažvydas nu provenea din Prusia Orientală (=Lituania Prusiană din marele Ducat Lituanian) ;

2) baza limbii în *Catehism* o constituie graiurile de nord sau *mediožemaitc* ;

3) graiul *Catehismului* nu este însă pur *žemait*, ci cuprinde și elemente *aukštaite*.

Cercetînd particularitățile dialectale ale primei cărți lituaniene în *fonetică*, *morfologie*, *derivare* și *vocabular*, J. Senkus relevă asemănările care există între limba acestui text și graiul *žemait* de azi[13]. În *Gramatica* sa, D. Klein se bazează pe dialectul *aukštait* de vest, precumpănitor în Prusia Orientală. În secolele al XVI-lea — al XVIII-lea, în acest dialect au fost redactate monumente literare (operele lui B. Vilentas, J. Bretkūnas, J. Rėza ș.a.). În plus, Klein însuși a trăit în mijlocul celor care vorbeau dialectul amintit, căci a fost pastor în Tilsit. Totuși, adeseori D. Klein reproduce și forme paralele din alte dialecte lituaniene. Procedeul ni se pare cu totul explicabil, dacă avem în vedere că pe vremea aceea nu exista încă o normă literară unică. După toate probabilitățile, Klein își lua exem-

[13] Vezi J. Senkus, *Pirmosios lietuviškos knygos tarmė (Graiul primei cărți lituaniene)*, în LKK, I, 1957, p. 67—83.

BDD-A23118 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:54 UTC)

plele atît din limba vorbită, cît și din scrierile religioase ale secolelor al XVI-lea — al XVIII-lea. Formele paralele din dialecte (Klaipėda, Vilnius, Kaunas, Kedainai și Insterburg), existente la Klein, ne demonstrează că el se sprijinea pe limba vorbită, deoarece nu toate formele atestate în *Gramatica* sa se găsesc în monumentele scrise ce ne-au parvenit din epoca respectivă. Pe de altă parte, unii cercetători au arătat că D. Klein și-a extras anumite exemple de care avea nevoie și din predicile lui K. Širvydas (vol. I, 1629, vol. al II-lea, 1644). Această *Gramatică* mai păstrează vocala $\bar{a}$ din vechea baltică, vocală devenită în lituaniana de azi $\bar{o}$. În *Catehismul* lui M. Mažvydas (1547), care are la bază dialectul *žemait*, predomină vechiul $\bar{a}$. Totuși, într-o operă mai tîrzie a lui Mažvydas (1589), $\bar{a}$ este înlocuit prin $\bar{o}$. În scrierile lui B. Vilentas și J. Bretkūnas (a doua jumătate a secolului al XVI-lea), vechiul $\bar{a}$ apare arareori în desinențele atone și numai sporadic în rădăcina și în desinențele accentuate. În *Gramatica* lui Klein predomină formele cu $\bar{o}$ *(malone, mokytas, moteriški, žinnoti)*. Formele care-l păstrează pe $\bar{a}$ se întîlnesc exclusiv în exemplele citate pentru a ilustra particularitățile dialectului *žemait* din Klaipėda *(pana , žadis* etc.). Prin urmare, *Grammatica Litvanica* atestă că, în secolul al XVIII-lea, vocala protobaltică $\bar{a}$ a trecut, în dialectul *aukštait* de vest, la $\bar{o}$, în timp ce, în dialectul *žemait*, din Klaipėda, vocala primordială $\bar{a}$ se mai păstra.

Întrucît limba lituaniană este fixată în scris la o fază tîrzie (începînd cu secolul al XVI-lea), LKA va constitui izvorul principal și cel mai important pentru istoria acestui idiom. Numai astfel vor putea fi urmărite, în diacronie, căile de formare a limbii lituaniene pe baza dialectelor vorbite de triburile vechi baltice. Graiurile limbii lituaniene reprezintă, în consecință, una dintre cele mai importante surse pentru studierea teoretică și practică a acestei limbi indo-europene. În plus, materialul oferit de ele contribuie la elucidarea multor probleme de istorie a limbii lituaniene, de lingvistică baltică și indo-europeistică[14].

În fine, cu prilejul investigațiilor pe teren în vederea alcătuirii ALL, s-a urmărit reflectarea structurii arhaice a dialectelor tradiționale. Au fost anchetate îndeosebi persoane din generația mai vîrstnică, recurgîndu-se și la subiecți de peste o sută de ani, deoarece în intenția autorilor a stat înregistrarea cît mai amănunțită a particularităților specifice acestor graiuri. Dar, cum s-a mai spus, ALL prezintă importanță nu numai pentru cunoașterea graiurilor lituaniene (în stadiul lor actual și în evoluție), ci și pentru cercetarea unor probleme de baltistică, slavistică și indo-europeistică; de asemenea, pentru studierea contactelor interlingvistice : lituano-letone, -ruse, -bieloruse, -polone, -germane.

[14] Lituaniana prezintă, alături de sanscrită, greacă, latină și gotică, o importanță deosebită pentru cercetarea trecutului limbilor indo europene. Aceasta impune o cunoaștere mai profundă atît a limbii literare, cît și a dialectelor, care mai păstrează încă trăsături foarte vechi (în fonetică, gramatică și lexic). Astfel, în sistemul fonetic observăm abundența unor diftongi vechi moșteniți din indo-europeana primitivă. menținerea accentului tonic sau muzical (deși s-a dezvoltat și un accent de intensitate), tipuri de intonații care amintesc de cele din vedică sau dialectul homeric. Declinarea se face după teme (ca în hitită, sanscrită, greacă, paleoslavă etc.). Trăsăturile arhaice disting lituaniana nu numai de toate celelalte limbi indo-europene, ci și de letonă sau veche prusiană, cu care, firește, are relații genetice mai apropiate (vezi și J. Endzelin, *Baltu valodu skaņas un formas (Sunetele și formele limbilor baltice)*, Riga, 1948 ; id., *Latviešu valodas gramatika (Gramatica limbii letone)*, Riga, 1951; id., *Comparative phonology and morphology of the Baltic languages*, The Hague—Paris, 1971; Chr. S. Stang, *Vergleichende Grammatik der baltischen Sprachen*, Oslo—Bergen—Tromsö, 1966 ; A. J Kaulins, *The Baltic : Origin of the Indo-European languages and peoples*, Kiel, 1977 ; *B* ; LKK ș.a.). Faptul că limba lituaniană a conservat cele mai multe trăsături arhaice l-a îndreptățit pe H. Hirt să afirme că patria primitivă a indo-europenilor se afla nu departe de actuala Lituanie.

BDD-A23118 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:54 UTC)

SIGLE ŞI ABREVIERI

ALL	= *Atlasul Lingvistic Lituanian*, Vilnius.
aukšt.	= aukštait (dialect lituanian).
B	= „Baltistica", Vilnius.
dat.	= dativ.
FD	= „Fonetică şi dialectologie", Bucureşti.
fr.	= francez(ă).
germ.	= german(ă).
lit.	= lituanian(ă).
LKA, I—II	= *Lietuvių Kalbos Atlasas*, Vilnius.
LKK	= *Lietuvių Kalbotyros Klausimai (Probleme de lingvistică lituaniană)*, Vilnius.
pl.	= plural.
pol.	= polon(ă).
r.	= rusă.
Vraciu, A., SLG	= *Studii de lingvistică generală*, Iaşi, 1972.
VSJa	= „Voprosy slavjanskogo jazykoznanija", Moscova.
Zinkevičius, Z., LD	= *Lietuvių dialektologija*, Vilnius, 1966.
žem.	= žemait (dialect lituanian).

THE LITHUANIAN LINGUISTIC ATLAS: PRINCIPLES AND PROBLEMS

ABSTRACT

This paper deals with some problems connected with the elaboration of the first two volumes of the *Lithuanian Linguistic Atlas* (= *LLA*) : I, *Vocabulary*, Vilnius, 1977 ; II, *Phonetics*, Vilnius, 1982, which is to be published in 4 volumes: III, *Morphology*, and IV, *Syntax*.

Political and social division, which lasted for several centuries in Lithuania, caused the apparition of numerous *dialects* and *local variants (patois)*. There seems to be no other IE language except Lithuanian with so many local ramifications ; this fact was noticed by specialists as early as the second half of the last century (F. F. Fortunatov and V. F. Miller, 1972). Many of them focused their attention on the study of these local variants, gathering and interpreting an immense material, which, nevertheless, has to be verified today by observations and inquiries on the spot, on the basis of newer inquiries of *dialectology* and *linguistic geography*. To this purpose a project of *Proposals* for the gathering of dialectal material was made up in the summer of 1950. In 1950 and 1951 the Institute of Lithuanian Language of the Lithuanian SSR Academy of Science organized two test inquiries (dialectological expeditions). The „program" included 370 questions referring to all the constituent elements of the language : the *vocabulary* (1—114), *syntax* (145—179), *phonetics* (180—283), *morphology* (284—370). If we take into account the fact that many problems of smaller interest were marked by letters (*a*, *b*, *c*, ...), we may consider the inquiry to comprise 750 questions. In the spring of 1951 this inquiry for the gathering of linguistic material was revised and then it was a point in the discussion of the First conference of Lithuanian dialectology. In the summer of the same year the planned research of the dialects started off ; it concluded with the elaboration of the *LLA*. At the same time several dialectal monographies (including the study of the subdialects in the areas of contact with Lettish, Polish, Bielorussian and Russian) are being prepared (some of them have already been published). *Dialectal texts* were gathered alongside with the storing of the material for the *LLA*.

The material for the *LLA* was gathered in over 700 localities. As a result of the inquiry, a card index of about 700 000 files appeared. Generally speaking, the inquiries on the spot aimed at the record of the archaic structures of traditional dialects. The questioned were mostly aged persons including generations over 100 years old, as it was the purpose of the authors to store up as completely as possible the peculiarities of traditional subdialects.

The *vocabulary* (119) and *phonetic* (112) charts are included in two special volumes (the etymology of words, protoforms, the semantics of the terms, territorial distribution, reconstructed and present-day forms etc.). To avoid any doubt as to the forms, types and constituent parts of some objects (and their names) of the Lithuanian household and of the basic occupations of the Lithuanian peasant, the „Commentaries" to vol. I include 43 representative illustrations.

BDD-A23118 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:54 UTC)

The „Commentaries" to vol. II treat of three kinds of problems : 1) the *vocalism* and *consonantism*; 2) *phonetic* processes; 3) the *accentology* both *diachronically* and *synchronically* (e.g. the treatment of sounds in pre-Lithuanian in diverse positions : short and long vowels, stressed and unstressed vowels a.s.o. ; strong consonants and palatals ; diphthongs; diphthongation and monophthongation ; *syncope ; prothesis ; epenthesis ; metathesis*, etc.

LLA is important not only for the knowledge of Lithuanian subdialects in their present-day stage, but also in their evolution as well as for the study of some problems of baltistics, slavistics and IE linguistics. The carrying out of the *LLA* will also facilitate the investigation of interlinguistic contacts between Lithuanian and Lettish, Russian, Bielorussian, Polish and German respectively.

The *maps* and *Commentaries* in the *LLA* (I—II) refer to the characteristic features of *vocabulary* and *phonetics* of present-day Lithuanian subdialects on one hand, and, on the other, to some tendencies in their evolution.

Since the first record of written Lithuanian language belongs to quite a late period (the 16th century), the *LLA* will be the main source and the most important one for the history of Lithuanian. Therefore, one may have a diachronic step-by-step view on the ways of forming of common Lithuanian on the basis of dialects spoken by old Baltic tribes.

Facultatea de Filologie
Iaşi, Calea 23 August, nr. 11

BDD-A23118 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:51:54 UTC)